

Ómagyar Mária-siralom

A búzamezőbe
Háromféle virág,
A legelső virág
A szép búzavirág.

A második virág
A szép szőlővirág,
A harmadik virág
A szép szegfűvirág.

Szóval felfelele
A szép búzavirág:
„Szebb vagyok, jobb vagyok
Az egész virágnál,

Mert engemet tesznek
Oltári szent helyre,
Engemet neveznek
Jézus szent testének.”

Felele nekije
A szép szőlővirág:
„Szebb vagyok, jobb vagyok
Az egész virágnál,

Mert engemet tesznek
Oltári szent helyre,
Engemet neveznek
Jézus szent vérének.”

Felele nekije
A szép szegfűvirág:
„Szebb vagyok, jobb vagyok
Az egész virágnál,

Mert engem leszcednek,
Bokrétaiba kötnek,
Kevély legényeknek
Kalapjába tesznek.”

KALITA (BIBLIAI SZÖVEG)

Ómagyar Mária-siralom

Hosszas tárgyalások után könyvtári csereegyezmény keretében lett a miénk az Ómagyar Mária-siralmat tartalmazó Leuven-i kódex 1982-ben. Sokan méltatták irodalmi szempontból, de dallamilag még akad megvilágítani való.²⁴⁷

A középkor végén virágba szökkenő, európai Mária-kultusz vérvonalába szervesen illeszkedik a magyarok Mária-siralma. „A hang- és szótörténeti vizsgálatok alapján azt tételezhetjük fel, hogy a vers mintegy fél évszázaddal korábban, azaz a XIII. század derekán keletkezett, mint amikor lejegyezték.” (Benkő, 1980. 26.) Az igen népszerű szekvencia-dallam, mellyel ma előadják a csodálatos verset, a XII. századi Geoffroi de Breteuil: Planctus B. Marie Virginis dallamához kapcsolódik. A mi Mária-siralmunkkal szinte egyidőben leírt, kot-

²⁴⁷ Martinkó András: Az Ómagyar Mária-siralom a hazai és európai tükrökben. Bp., 1988. Gyárfás Ágnes: Az Ómagyar Mária-siralom igaz szövege. Miskolc, 2002. In: Ősi Gyökér. Szendrei – Dobszay – Rajeczky: Magyar gregoriánus. Bp., 1981. 15. Salmen, Walter: A középkori magyar vándorzenészek külföldi útjai. Freiburg. In: Zene-tudományi Tanulmányok. Bp., 1957. 159-161.

²⁴⁸ Szabolcsi Bence: A magyar zenetörténet kézikönyve. Bp., 1947. Keresztúry Dezső: Ómagyar Mária-siralom. Bp., 1982. Helikon.

tás Carmina Burana planctusának egy változata is szóba jöhet, mint dallam-társítás. A Boldogasszony Anyánk, kuruc-kori Mária-himnusz és az imént taglalt planctus is egy évezredek leheletét mutató, védikus // mfm // dallamkezés hordozója. Nem véletlen ezért a magyar szöveg és a középkori dallam összetartozásának hangoztatása a hazai zenekutatásban.²⁴⁸

Az Ómagyar Mária-síralom egyik lehetséges dallamának leírója, Geoffroi de Breteuil is francia anyanyelvű, hiszen a hazai ciszterciek hazája francia nyelvterület volt. Párizsban 1257-ben alapították a Sorbonne-t. A világhíres egyetemen, a teológia és a hét szabad művészetek fellegvárában, a magyar diákok is legényegyletekben/bursákban, azaz diákszövetségekben éltek életüket.

A tudományos fokozatok sikeres elérése szinte kötelező mulatsággal zárult a tavernákban. Még a legszegényebbje is kerített valahonnan „pénzmagot”, hogy a népes diákkompániát valamely borospincébe, mulatóhelyre meghívja és megvendégelje. A középkori Sorbonne környékén közel félszáz ivó várta tárt karokkal vendégeit, kik hangos énekléssel, mulatsággal ünnepelték új tudományos fokozatuk/grádusuk elnyerését.

Ismerve a Carmina Buranát, a München melletti bencés kispapoknak, a Benedict-Baureni kolostor diákjainak dalgyűjteményét, nem csupán szent énekeket fújhattak a boros hordók társaságában. Az ott tanuló hazánk fiai sem maradtak ki a tivornyákból, s megkockáztatom, hogy a boros hangulatban meg-megeresztettek pár hazai éneket. Az 1192-ben – a III. Béla /1172-1196/ pártfogolta – hírneves Bethlen Elvinus diákról feljegyezték, hogy jámbor életet élt, és adósságot nem hagyott hátra. Ezt úgy értelmezhetjük, hogy ő kivétel volt, a többi diák viszont nem a leendő papoktól elvárt, szelídebb, hanem a világi, feleslegesen költekező életmódot folytatta. A XIII. század végén diákok özöne indult Párizsba tanulni. Az áradatból négy magyar neve emelkedik ki: Lukács, Jakab, Mihály és Adorján – köztük rendi név is lehetett. IV. Béla és utódja V. István udvari papja, András is Párizsban végzett. A magyarok tanulmányútjai/peregrinációi Mátyásig nyomon követhetők. Még gregorián hagyományunkban is megtalálhatók a kanásztánccal rokon énekrészletek, különösen az évvégi napfordulós ünnephez kapcsolódtak. Az előadó „pásztorok” akkor is táncolhattak rá.

A pattogó ritmusú egyházi énekek pl. a /tititi táá vagy a tititi tati/ volta-ritmus a legkorábbról való Mária-énekünk dallamát is alakította /1508/. Korábban a XII. századból már a francia Mária-síralmak melódiáiban is ők uralkodtak.

²⁴⁸ Szabolcsi Bence: A magyar zenetörténet kézikönyve. Bp., 1947.

Keresztúry Dezső: Ómagyar Mária-síralom. Bp., 1982. Helikon.

Ómagyar Mária-siralom

Ha jobban szemügyre vesszük a Szabolcsi Bence ajánlotta „planctust”, azonnal szembeötlik a Kaukázusban is használt, csúsztatott orgonapontnak nevezett, az ókor és középkor mezsgyéjén lüktető, táncra indító ritmus, amely a magyar lélektől nem lehetett idegen.

Ezt a dallami lüktetés – a hajlításokat nem elvetve – a magyar szövegen ma is áttör:

„Ó én ézes uradom, Egyenegy fiadom,
Síró anyát tekéntséd, búja belül kinyuhhad.” (részlet)
/ / tá titá ti / tititi / tá / tá titá titá titá /
/ tá titá ti / tititi / tá / tá ti táti titi tá / / stb.

Számos középkori tánc / istampita / jellegzetes ritmusa volt ez, melyekből 40 táncdarab az utókorra maradt, kottafejekben.

Ne feledjük, akkor még a templomokban táncoltak, kereskedtek; a templom fontos közösségi tér volt, színdarabokat mutattak be, bibliai történeteket ele-

Szabolcsi Bence ajánlotta „planctust”
tulm. el. fegyver. b. uol. o. u. k.
up. o. k. - uol. o. k. h. u. l. i. g. u. m.
u. l. b. o. u. f. u. d. u. m. u. l. e. z. e. s.
u. l. i. g. u. m. u. l. o. m. o. s. u. l. i. g. u. m.
o. s. e. n. y. e. s. f. u. d. u. m. f. y. r. o. n. a.
m. a. r. t. e. c. h. e. m. e. t. e. d. b. u. a. b. e. l. e. u. d.
h. y. a. n. u. l. i. h. a. d. o. c. e. m. e. n. k. i. n. e. m. e. l.
m. a. d. o. n. u. n. t. r. u. m. b. u. o. l. f. a. r. a. d.
e. t. e. u. l. p. u. d. h. u. l. o. t. h. y. a. o. n. u.
b. u. m. o. l. e. t. o. t. y. n. u. l. a. g. u. l. e.
g. a. u. n. g. u. s. u. r. a. g. a. k. e. f. e. n.
e. n. k. y. n. g. a. r. t. u. l. u. o. l. f. e. g. e. t. e. l.
u. r. a. g. e. t. u. l. f. y. h. n. e. q. u. e. m. e. n.
f. y. u. o. e. z. e. s. m. e. z. u. l. f. o. g. a. c.
u. l. f. e. p. f. u. d. u. l. u. p. u. d. i. n. o. l.
e. z. e. n. u. l. f. y. r. o. l. m. o. u. f. u. h. a.
f. a. r. u. m. m. e. t. h. e. g. e. t. b. u. l. e. t. o.
u. n. t. i. u. n. t. e. b. b. e. l. b. u. s. q. u. i.
f. u. m. h. a. n. y. m. f. u. l. h. y. u. l.
u. l. a. g. h. h. a. l. a. l. e. z. e. n. u. l. e. z. e.
d. u. n. t. e. n. m. e. g. a. r. t. u. l. u. o.
d. u. n. t. e. n. k. y. h. u. l. y. l. i. g. f. e. l. l. o. m.

u. l. a. g. h. f. y. n. c. e. m. a. l. h. y. n. g.
f. u. n. t. e. o. c. e. n. e. z. e. m. e. l. u.
e. l. u. p. u. t. e. t. y. e. n. i. h. a. g. y. r. a.
T. u. l. a. d. u. l. t. m. u. n. d. e. n. u. n.
u. l. a. l. l. a. l. h. u. l. y. e. t. e. m. p. t. e. l.
f. y. o. m. h. a. l. e. l. l. a. l. f. y. d. o. n.
m. y. e. t. e. h. e. y. e. u. n. t. e. r. e. l. o. n.
f. y. o. m. m. e. t. h. h. a. l. u. n. t. e. l. o. n.
f. y. g. o. a. h. y. e. m. a. r. t. u. l. u. l. e. l.
u. o. t. e. t. e. h. e. y. u. l. u. d. f. y. g. o.
g. e. t. u. l. e. d. o. m. n. e. t. n. o. l. a. g.
h. o. g. u. l. u. m. m. e. g. a. r. t. u. l. u. o.
h. a. l. a. l. f. y. n. a. l. e. n. u. o. l. y. e. z. e.
f. a. a. l. e. z. e. m. b. e. l. u. u. l. l. o. v. o. u. d.

Az Ómagyar Mária-siralom részlete

Ómagyar Mária-síralom

venítették meg. Különösen a templomterek vásárosai és mutatóványosai vonzották a közönséget; nem véletlen, hogy még a papokat is tiltani kellett ezektől és a nem vallásos / profán énekmondók látásától, hallgatásától.²⁴⁹

Mai magyar olvasatát Gragger Róbertnek köszönhetjük. Utána számos nyelvész foglalkozott az átírással. A vers kutatása nem befejezett.

Ómagyar Mária-síralmunk dallam nélkül is egy zenei jelenség. A müncheni bencés, Benedict-Baureni kolostor neumajelzett planctusából látható és hallható, hogy a XII. századi, a Geoffroi de Breteuil-féle változat egyszerűségével meggyőzőbb. Amint egy bécsi adat is mutatja, valószínű, hogy a templomban és a templom előtti téren zajló misztériumjátékok fontos eleme volt a fiát sirató anya. Az egyházi szövegek mellé világi, deákos, a latinul tudó írók és versfaragók, ide-oda vándorlók / vagantes / költeményei s dallamai is bekerültek, ezekkel a táncos, a „ritmikus officium” még megengedett, hármas lüktetését kihasználva, sűrűn éltek; táncoltak is rá. A szóban forgó síralom / planctus hangszeres kíséretéül egy ún. csúsztatott basszust / orgonapontot játszhattak. Ez a mi fülünk számára nem lehetett idegen, ismerve korai táncaink egy részének másodhangos / secundus le-föl-csúszkálását.²⁵⁰

Az Ómagyar Mária-síralom Breteuil-féle dallamának kezdő hangjai

²⁴⁹ Gábel Asztrik: Magyar diákok és tanárok a középkori Párizsban. Bp., 1938. Egyetemes Philológiai Közlöny. 4-9. füzet. 14-15.

Vargyas Lajos: A magyar vers ritmusa. A középkori magyar vers. Bp., 1952. 93-95.

Szabolcsi Bence: A magyar zenetörténet kézikönyve. Bp., 1947. 10-11.

²⁵⁰ Kardos Tibor: Deákműveltség és magyar reneszánsz. Bp., 1939. 56-60.

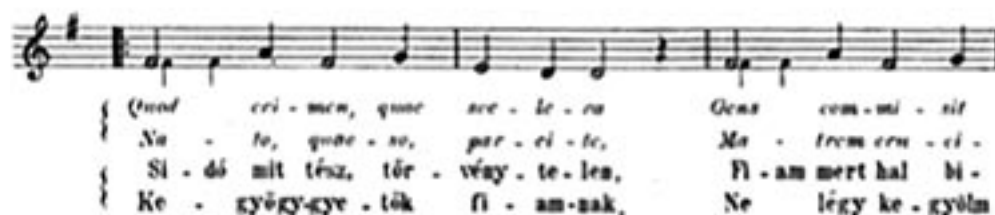
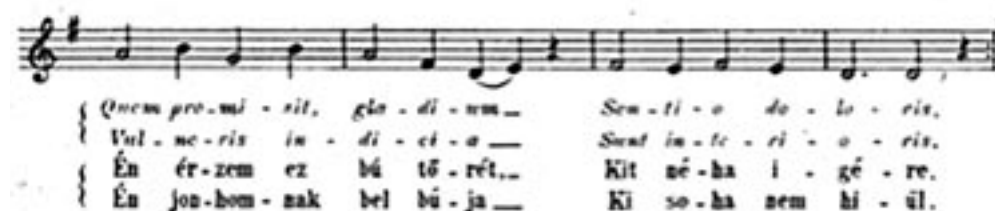
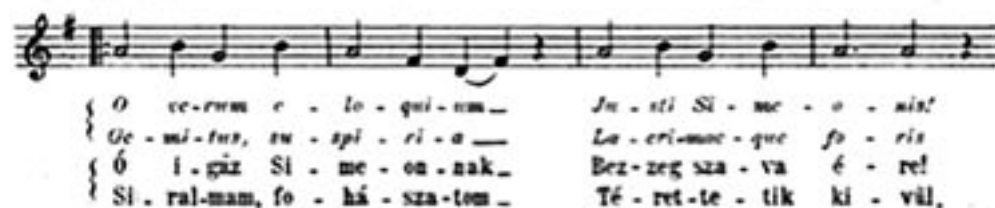
Ómagyar Mária-siralom

A siralomszerző neve a francia és a hazai egyház kapcsolatát tanúsítja. 1130-ban a premontrei, 1142-ben a ciszterci szerzetesek telepedtek le hazánkban. Pár éves ittartózkodása idején Villard de Honnecourt építész is nyomot hagyott maga után egyházi épületeinken.

Visszatérve az Ómagyar Mária-siralomra, lássuk Szabolcsi Bence ajánlott dallammegoldását a kész szövegre:

Plan-ctus an-te ne-sci-a Plan-ctus las-ter
Or-bat or-be-m ca-di-o Me-Ju-de-a
Va-lék si-ra-lm-tu-dat-lan, Si-ral-mal
Vá-laszt vi-lá-gom-tól, Si-dé-fi-a
an-xi-a Cru-el-or-do-lo-re
fi-li-o, Gan-di-ty-dul-cio-re
se-pe-dek, Bá-val-a-szok, e-pe-dek
dom-tól, É-zes-ő-rő-mem-től
Fi-li-dul-cor u-ni-ce, Sin-gu-La-re gan-di-um
De-ctus men-dem, lu-mi-na Ter-quentu-a eul-ne-ca
Ó-én-é-zes u-ra-dom, E-gyen-egy fi-a-dom
Sze-mekönyvel á-rad, Én-jon-hom bá-val fá-rad
Vi-lág vi-lá-ga, Vi-rág-nak vi-rá-ga
Ma-trem flet-tem re-spi-ce Con-fe-rent so-la-ti-um
Quo-ma-te, quoc fo-mi-na Tam fe-lix, tam mi-se-ra
Si-ró-a-nyát te-kintsed, Bá-ja-bé-lül ki-nyuhad
Te-vé-röd hul-lot-ja, Én-jon-hom o-lé-lot-ja
Ke-se-rű-en kí-n-za-tol, Vas-sze-gek-ke-l-ve-re-től
Flus flo-rum, Dux mo-rum, Ve-ni-ar-ce-na
Preh-do-lor, Hinc co-lor, Ef-fu-git o-ris
Ó-né-kem, Én-fi-am, É-zes mé-rül
Végy ha-lál, En-gő-met, E-gye-döm él-jea

Ómagyar Mária-siralom

Ómagyar Mária-siralom

ef - fe - ru! Vin - cla, vir - gas, cul - ne - ra,
fi - gi - te, Aut in cru - cis sti - pi - te
ün - te - len, - - - - -
ma - gam - nak, A - vagy ha - lál kía - já - val

Spi - ta, spi - nas, ce - le - ra — Si - ne cul - pa pa - ti - tur,
Nos si - mul af - fli - gi - te, — Ma - le no - lus mo - ri - tur.
- - fog - va, húz - toz - va, — Ők - lel - ve, köt - ve ö - löd.
A - nyát é - res fi - á - val — E - gyembe - lé ül - jé - tek.

Ómagyar Mária-siralom²⁵²

Számos pálos passió ismeretében **Gyárfás Ágnes**, a Miskolci Bölcsészegye-
sület Nagy Lajos Király Magánegyetemének alapítója, igazgatónője és profesz-
szora egy más értelmezésű fordítást tett le az asztalra. Szíves engedélyével
adjuk ezt közre, s ezzel zárjuk második kötetünket.

Laus Deo!

²⁵² Bakk István – Bakk Erzsébet – Gyárfás Ágnes: Pálos Passió. BME Miskolc, 2011. 116.
Vízkeleti András: „Világ világa, virágnak virága”. Bp., 1986.
Clemencic, René: Carmina Burana, München, 1979. 160-163, 201.
Szabolcsi Bence: A magyar zenetörténet kézikönyve. Bp., 1947. 10*-11*.
Az Ómagyar Mária-siralom a Kecskés Együttes Mária-énekek című CD-jén megta-
lálható.

Ómagyar Mária-siralom 1250 – 1310

Gyárfás Ágnes olvasatában

<p>1.
Valék siralom tudatlan
most siralomtól szenvedek
búsulok és epedek.</p> <p>2.
Választ világomtól
Zsidó; Fiamtól
édes örömömtől</p> <p>3.
Ó én édes kis uram
Egyetlen egy kis fiam
síró anyát tekincsed,
bűjából kihúzzad.</p> <p>4.
Szemem könnyel árad,
junhom bűtől fárad,
te véred hullása
én junhom alélása.</p> <p>5.
Világ világa,
virágnak virága
keserűen kínzatol
vas szögekkel veretül.</p> <p>6.
Oh nekem én fiom,
édes, mint a méz,
szégyenül szépséged,
véred hull, mint a víz.</p> <p>7.
Siralmom, fohászatom
terítőként kiül
én junhomnak bel bűja,
ki soha nem enyhül.</p> | <p>8.
Végy halál engemet,
egyetlenem éljen,
maraggyon kis uram,
kit a világ féljen!</p> <p>9.
Ó igaz Simeonnak
bezzeg szava beért:
én érzem a bű törét,
kit hajdan megigért.</p> <p>10.
Tőled válnom...
de nem vállalom,
ahol így en kinzással
fiam haldokol!</p> <p>11.
Zsidó, mit tesz törvénytelen?
Fiam mért hal büntelen?
Fogva, húzva
öklelve, kötve
ölöd!</p> <p>12.
Kegyűggyetek fiamnak,
ne legyen kegyelem magamnak!
Avagy halál kínjával
anyát édes fiával
egyetemben öljétek</p> |
|--|--|